

Маатазимова Гулзат Эрмаматовнанын кандидаттык диссертациясын алдын ала коргоо боюнча Ишеналы Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты), психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.20.623 диссертациялык кеңешинин жана Ишеналы Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын кызматкерлери менен биргеликте өткөрүлгөн кезектеги отурумдун

№ 13 П Р О Т О К О Л У

Бишкек шаары

15.10.2021

Катышкандар:

1. Батаканова С.Т. – п.и.д., профессор, 13.00.02
2. Муратов А.Ж. – п.и.д., профессор, 13.00.02
3. Омурбаева Д.К. – п.и.к., доцент, 13.00.02
4. Акматов К.К. – п.и.д., профессор м.а., 13.00.02
5. Ахметова Н.А. – п.и.д., профессор, 13.00.02
6. Бердибаева С.К. – пс.и.д., профессор, 19.00.07
7. Добаев К.Д. – п.и.д., профессор, 13.00.02
8. Елебесова С.А. – п.и.к., доцент, 13.00.02
9. Кажигалиева Гульмира Абдразаховна, п.и.д., профессор, 13.00.02
10. Кондубаева Мариям Рамазановна, п.и.д., профессор, 13.00.02
11. Манликова Минавар Халыковна, п.и.д., 13.00.02
12. Мураталиева Н.Х. – пс.и.к., доцент, 19.00.07
13. Мусаева В.И. – п.и.д., профессор м.а., 13.00.02
14. Рысбаев С.К. – п.и.д., профессор 13.00.02
15. Сыдыкбаева М.М. – п.и.д., профессор, 13.00.02
16. Үкүева Б.К. – п.и.д., профессор, 13.00.02
17. Чыманова Ж.А. – п.и.д., профессор, 13.00.02
18. Шакеева Ч.А. – пс.и.д., профессор

Отурумга катышкан адис окумуштуулар:

1. Супатаева Э.А. – п.и.к., КББАнын ага илимий кызматкери, 13.00.02
2. Абдраева Н.А. – п.и.к., И.Арабаев атындагы КМУнун доц. м.а., 13.00.02
3. Сегизбаева Н.К. – п.и.к., И.Арабаев атындагы КМУнун доц. м.а., 13.00.02
4. Куканова М.А. – п.и.к., И.Арабаев атындагы КМУнун доц. м.а., 13.00.02
5. Тилекеев К.М. – п.и.к., И.Арабаев атындагы КМУнун доценти, 13.00.02
6. Тагаева Г.С. Кыргыз билим берүү академиясы, 13.00.02

Отурумдун төрайымы: С.Т. Батаканова, п.и.д., профессор
Отурумдун катчысы: Д.К. Омурбаева, п.и.к., доцент

Күн тартибинде каралуучу маселе:

Маатазимова Гулзат Эрмаматовнанын «**Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы (3-4 класс)**» деген темада **13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты)** адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертацияны талкуулоо.

1. Отурумдун төрайымы п.и.д., профессор С.Т. Батаканова ачып, күн тартибиндеги каралуучу маселе менен тааныштырды. Диссертациялык тема жана илимий жетекчи п.и.д., профессор Н.И. Ишкеев дайындалып, Жалал-Абад мамлекеттик университетинин 2015-жылдын 26-октябрында № 3 токтому менен бекитилген.

Ишти кароо үчүн төмөнкү эксперттер дайындалган:

1. Педагогика илимдеринин доктору, профессор С.К. Рысбаев
2. Педагогика илимдеринин доктору, профессор А.Ж. Муратов
3. Педагогика илимдеринин доктору, профессор К.Акматов

Иш Диссертациялык иш Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы кафедрасында аткарылган.

Отурумдун төрайымы, п.и.д, профессор С.Т. Батаканова илимий иштин мазмунун баяндап берүү үчүн изденүүчүгө сөз берди.

Диссертациялык иштин кыскача мазмуну жана практикалык жыйынтыктары тууралуу изденүүчү **Маатазимова Гулзат Эрмаматовна** төмөнкүлөргө: изилдөөнүн актуалдуулугу, изилдөөнүн объектиси, изилдөөнүн предмети, изилдөөнүн максаты жана милдети менен кошо аларды ачып берүүгө токтолду.

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Азыркы ааламдашуу жана технологиялашуу доорунда билим берүү процессине кыргыз элинин улуттук мурастарын, рухий-адептик баалуулуктарын киргизүү жана аларды өсүп келе жаткан муунга жеткирүү милдеттери алдыга коюлду. Кийинки жаштардын массалык маданияттын агымына өзгөчө тартылышы, туш тараптан кысып келе жаткан, элибиздин менталитетине ылайык келбеген көз караштар болочок муундун көзүн тумандатып, көкүрөгүн сокур кылууну көксөөдө. Билим берүү тармагынын эң башкы милдеттеринин бири – ошол сырттан келген жагымсыз көрүнүштөргө туруштук бере алуучу элдик тарбиянын өзөктүү идеяларын өзүнө сиңдирүү менен жалпы адамзаттык гуманисттик ойлорду кабыл ала билген ар тараптуу инсандын тарбияланышын ишке ашыра билгендигинде. Учурдагы жаштарда баңгичилик, ичкилик ичүү, тамеки тартуу, рэкеттик кылуу, бирөөлөрдү басынтуу сыяктуу терс сапаттар күчөп, интернетомания оорусу менен ооруп жаткандыгы жалпы коомдун дарты болуп саналат. Мындай

көрүнүштөргө каршы туруу үчүн бирдиктүү мамлекеттик идеологиясынын таасиринин төмөндүгү, мектеп – ата-эне – социум байланышынын бекем эместиги, педагогика илимибиздин коомдук күчүнүн жоктогу кадыресе байкалат. «Мына ушундан улам бүгүн эгемендүү Кыргызстан экономиканы көтөрүү озуйпасы менен катар эле, биринчи иретте, коомдун руханий-адептик, ыймандык негиздерин чыңдоонун зарылдыгына келип такалып отурат. Биздин маалыматтуулугубуз, билимдүүлүгүбүз, кесипкөйлүгүбүз, материалдык-экономикалык өнүгүүбүз тунук адеп-ахлак, цивилизациялуу жүрүм-турум, ички рухий маданият менен коштолууга тийиш. Коом, Ата-Мекен деген ар бир атуулдун абийири жана жоопкерчилиги аркылуу гана жакшылары анык болуп калды. Таза ыйман, айкөл рух болсо коомубузда таза башкаруу, таза жаратмандык эмгек, тынчтык, ынтымак жана стабилдүүлүк болмок. Демек, бүгүн биринчи иретте, жарандардын, келечек муундарыбыздын рухий-адептик тарбиясын колго алуу, анын концепциясын, стратегиясын иштеп чыгуу жана аны ишке чегүү өлкөбүздүн масштабындагы кечиктирилгис милдет жана коомубуздун зарыл социалдык муктаждыгы» болуп отурат¹.

Ушундай мамлекеттик маанилүү ишти турмушка ашыруу үчүн кыргыз жазуучуларынын чыгармаларындагы этнопедагогикалык идеялардын ордун, ал идеяларды башталгыч класстардын адабий окуу предметинде үйрөтүүнү өркүндөтүүнүн илимий-методикалык негиздерин иштеп чыгуу педагогика илими үчүн өзгөчө актуалдуу болуп эсептелет. Элдик педагогиканын идеяларын пайдалануу тууралуу ойлор Я.А.Коменскийдин «Байыркы чехтердин акылмандыгы», К.Д.Ушинскийдин «Эне тили», «Балдар дүйнөсү» деген эмгектеринде, классикалык педагогдордун (Ш.А.Амонашвили, Я.А.Коменский, А.С.Макаренко, И.Г.Песталоцци, Ж.Ж.Руссо, В.А.Сухомлинский, Л.Н.Толстой ж.б.) окууларында өзгөчө басым жасалуу менен белгиленген. Кыргыз жазуучуларынын чыгармалардагы этнопедагогикалык ойлорду ачып берген этнопедагог окумуштуулар жана методисттер (Р.А.Абдыраимова, Б.А.Апышев, А.А.Алимбеков, С.О.Байгазиев, Ж.Б.Бешимов, Г.Н.Волков, А.Э.Измайлов, Н.И.Имаева, С.И.Иптаров, А.Ж.Муратов, А.Т.Калдыбаева, Ж.И.Койчуманов, М.Р.Рахимова, Т.О.Ормонов ж.б.) жана балдар адабиятын изилдөөчүлөр (К.А.Абакиров, К.А.Исаков, Ү.Б.Култаева, М.С.Сулайманов, О.С.Сооронов, М.Түлөгабылов, Г.Орозова ж.б.) тарабынан методологиялык негиз болгон идеяларды андан ары тереңдеттик жана бул маселелерди дагы конкреттештирип, жалпы билим берүүчү мектептердин III-IV класстарында кыргыз балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасын иштеп чыктык. Бул багытта фольклордук чыгармаларды этнопедагогикалык багытта окуп-үйрөнүү методикасы С.К.Рысбаевдин докторлук диссертациясында чагылдырылган, биздин диссертациябыздын ал иштен айырмасы биз профессионал жазуучулардын негизинен прозалык

чыгармаларынын мисалында теманы ачып берүүгө аракет кылдык. А.Т.Саттарованын докторлук диссертациясы болсо биздин темага бир кыйла жакын, бирок негизги айырмасы – биз изилдөөбүздө балдар жазуучуларынын прозалык чыгармаларын объект кылып алсак, ал кыргыз балдар акындарынын ырларын объект кылып алган.

Башталгыч класста адабий чыгармаларды окутуу проблемасы бир катар методисттердин эмгектеринде (Б.А.Абдухамитова, С.С.Сакиева, А.Д.Токтомаматов ж.б.) теориялык жана практикалык жактан изилденгени менен аларды этнопедагогикалык багытта үйрөнүү методикасы ырааттуу иликтөөгө алынган эмес.

Аталган теманы тандообузду башкы себептери жана *карама-каршылыктары* булар болду: азыркы кезде жаш муундарды жетилген инсан катары калыптандырууда элдик педагогиканын салттары аркылуу тарбиялоого болгон талаптын өсүшү жогору болсо да, аны ишке ашыруунун илимий-методикалык негиздеринин практикага толук киргизилбей жаткандыгы; кыргыз жазуучуларынын балдар үчүн чыгармаларынын бай мазмуну жана идеясы адабияттаануу багытында изилденсе да, аларды азыркы мектеп окуучуларынын билимин, тарбиясын жогорулатууга толук тарта албай жаткандыгыбыз; башталгыч класстарда балдар адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуу боюнча мугалимдердин бир топ тажрыйбалары топтолсо да, алардын илимий багытта жыйынтыкталбагандыгы, буларга илимий баа берилбегендиги. Жогоруда белгиленген карама-каршылыктарды чечүү изилдөөнүн проблемасын аныктап, темабызды «Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы (3-4 класс)» деп атадык.

Изилдөөнүн максаты: Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык багытта окутуунун методикасын теориялык жактан негиздөө жана аларды практикага киргизүүнүн жолдорун иштеп чыгуу, иштелип чыккан сунуштардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыз балдар жазуучуларынын чыгармаларынын этнопедагогикалык мазмунун, таалим-тарбиялык функцияларын жана алардын азыркы ааламдашуу доорундагы маани-маңызы аныктоо.

2. Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын окуп-үйрөнүүнүн тарыхына жана анын изилденишине обзор берүү.

3. Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасын (3-4 класс) изилдөөнүн методологиялык негиздерин жана илимий методдорун аныктоо.

4. Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын окуп-үйрөнүүнүн формаларын жана методдорун иштеп чыгуу, аларды эксперименттен өткөрүп, жарактууларын практикага сунуштоо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу төмөнкүлөр менен аныкталат: Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы заманбап шарттарга ылайык адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип ырааттуу түрдө алгачкы жолу иштелип чыкты; башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасынын тарыхы, учурдагы абалы, өзгөчөлүктөрү, изилдениши, методологиясы жана методикасы алгачкы жолу атайын максатта анализденди; балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык багытта үйрөтүүнүн натыйжалуу методдору, жолдору жана каражаттары аныкталды; илимий изилдөөдө аныктаган натыйжалуу методдор, жолдор, каражаттар педагогикалык эксперименттен өткөрүлүп, практикага сунушталды.

«Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүү проблемасынын изилдениши жана методологиялык негиздери» деп аталган диссертациянын **1-главасы** теориялык аспектиде жазылган. Анын биринчи параграфы *«Кыргыз балдар адабиятынын этнопедагогикалык мазмуну, таалим-тарбиялык функциялары жана алардын азыркы шарттагы маани-маңызы»* деп аталат. Илимий изилдөөнүн логикасына ылайык адегенде адабияттын адам турмушундагы, коомдогу мааниси тууралуу ой жүгүртүлүп, ошол адабияттын бир бөлүгү болгон балдар адабиятына мүнөздөмө берилет. Балдар адабиятынын жалпы адабияттын ичиндеги спецификалык өзгөчөлүктөрү адабият таануу багытындагы эмгектерге таянып көрсөтүлөт. Балдар үчүн жазылган чыгармалардын башкы өзгөчөлүгү – анын дидактикалык, таалим-тарбия берүүчүлүк функциясы.

Кыргыз эли байыркы замандан тартып эле этнопедагогикалык маани-маңызы күчтүү чыгармаларды жаратып, аларды оозеки формада муундан муунга өткөрүп, бала төрөлгөндө бешик ыры менен оозандырып, акыркы сапарга кошок менен узаткан. Ушул традициялуу дидактизм, этнопедагогикалык идеяларга таянып чыгармаларды жазуу советтик кыргыз балдар адабиятында да андан ары улантылып, тарбиялык функциясы жогору, окуучулардын адептик жана мекенчилдик сапаттарын, акыл-оюн, эстетикалык табитин жогорулатууга салым кошууга татыктуу чыгармалар жаратылган жана алар адабий билим берүүнүн мамлекеттик стандартына ылайык окуу программаларына киргизилген. Андыктан ошол жазуучулардын балдар үчүн ылайыкташтырылып жазылган чыгармалары «Адабий окуу» предметинин негизги мазмунун түзөт.

«Кыргыз балдар жазуучуларынын чыгармаларынын таалим-тарбия берүүчү функциялары жана ал аркылуу окуучулар ээ болуучу этнопедагогикалык компетенттүүлүктөр» деген параграфта адегенде балдар чыгармаларынын азыркы замандагы жаштарды тарбиялоодогу кызматы көрсөтүлөт, андан кийин «компетенциялар», «компетенттүүлүк» деген түшүнүктөрдүн маани-маңызы ачылып берилет. Орус дидакттары белгилеген «маданий компетенттүүлүк»

(«культурная компетентность»), «этнопедагогикалык маданият» («этнопедагогическая культура»), «этнопедагогикалык компетенттүүлүк» («этнопедагогическая компетентность») деген түшүнүктөрдүн маанилери илимий теориялык багытта чечмеленет.

II глава «Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүү боюнча илимий изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталат. Анда изилдөөнүн объекти III-IV класстардын «Адабий окуу» предметиндеги балдар жазуучуларынын чыгармалары, ал эми изилдөөнүн предмети ошол эле класстарды балдарга арналган прозалык чыгармаларды этнопедагогикалык негизде окутуу процесси экендиги белгиленет. *«Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде окутуунун материалдары»* деген параграфта III класстардын «Адабий окуу» китептеринде балдар жазуучуларынын чыгармаларынын берилишинин анализи жүргүзүлөт. Бул класста азыр эки окуу китеби колдонулат, алардын биринчисинин авторлору А.Токтомаев жана Б.Субанова, аталышы «Адабий окуу» (1-басылышы 1997-жылы, 2-басылышы 2003-жылы, 3-басылышы 2009-жылы), экинчи китептин авторлору Б.А.Абдухамитова, С.К.Казыбаев, К.Ибраимова, аталышы «Адабий окуу» (1-басылышы 2014-жылы). Бул бөлүмдө мына ушул эки китепте берилген балдар жазуучуларынын прозалык чыгармалары тууралуу маалымат берилет. Алардын ичинен биринчи китепте 18 автордун 23 прозалык чыгармасы киргизилген, жанрлар боюнча аңгеме – 12, уламыш – 3, аңгеме-тамсил – 1, жомоктун негизиндеги аңгеме – 1, юмористтик аңгеме – 1, романдан үзүндү – 1, эпостун прозалык баяндоосунун үзүндү – 1. Экинчи авторлордун китебинде 23 жазуучунун 33 чыгармасы киргизилген, биографиялык аңгемелер, тарыхый аңгемелер, эпосторду кара сөздө баяндоо аңгемелери кошулуп, прозалык чыгармалар жанрдык, тематикалык жактан бир кыйла байыган.

IV класстарда аңгемелерге фантастикалык аңгемелер кошулуу менен ири прозалык чыгармалар болгон повесттер менен романдардан чакан үзүндүлөр кошулгандагы ал китептерди талдоо учурунда көрсөтүлөт. Эмгекте ушул III-IV класстардын «Адабий окуу» китептериндеги жазуучулардын чыгармаларынын жалпы картинасы көрсөтүлүү менен окуу китептеринин мазмунуна анализ жүргүзүлгөн.

«Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде окутуу боюнча теориялык методдор» деген параграфта илимий изилдөөдө пайдаланган методдордун кыскача анализи берилет. Анда салттуу теориялык методдордун ичинен аңгемелешүү методунун табиятын, максатын, жүрүшүн, мазмунун, натыйжаларын көрсөттүк. Мектеп документтерин талдоо методу менен, мисалы, класстык журналдар аркылуу тажрыйба жана байкоо класстарынын окуучуларынын өздөштүрүү мониторингин аныктадык. Байкоо методу изилдөө ишибиздин бардык этаптарында жүргүзүлдү.

Илимий булактарды үйрөнүү, башталгыч класс окуучуларынын чыгармачылыгын үйрөнүү методу да эмгекте пайдаланылды жана алардын жүрүшү көрсөтүлдү. Окуучулардын чыгармачылыгын үйрөнүү методу менен 8 мектептин 406 окуучусунун жазган жомоктору, эссе жазуу ишмердүүлүгү менен IV класста К.Баялиновдун «Мурат» деген аңгемесинин негизинде 216 окуучунун жазган эссеси, дил баян боюнча 216 окуучунун 611 дил баяны текшерилип, анализге алынды. Т.Касымбековдун «Курманжан датка энебиздин насааты», К.Жусуповдун «Ата Журт» деген чыгармаларынын негизиндеги дил баяндар мисал катары көрсөтүлдү.

«Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде окутуу боюнча педагогикалык эксперимент методу» деген параграфта педагогикалык эксперименттин максаты, милдети, этаптары, натыйжалары чагылдырылды.

Эксперимент үч этапта жүргүзүлдү.

Биринчи этапта (2014-2015-жылдар) – темага байланыштуу теориялык адабияттарды, көркөм тексттерди, педагогикалык тажрыйбаларды үйрөнүү жана талдоонун негизинде диссертациялык жумуштун алгачкы баштапкы параметрлери, предмети, гипотезасы, методологиясы жана методдору, илимий аппараты аныкталды. Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн тарыхы, өнүгүү тенденциялары жана аталган маселеге байланыштуу мектеп мугалимдеринин кесиптик-педагогикалык даярдыктарынын абалына жана тажрыйбаларына анализ жүргүзүлдү.

Экинчи этапта (2016-2017-жылдар) – башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн учурдагы абалы аныкталды жана аны оптималдаштыруунун мазмундук-структуралык модели иштелип чыгып эксперттик анализден өткөрүлдү. Эксперименттик изилдөөнүн жүрүшүндө сунуш кылынган методиканын илимий негиздүүлүгү, ишенимдүүлүгү сыноодон өткөрүлүп, керектүү учурларга айрым түзөтүүлөр киргизилди.

Үчүнчү этапта (2018-2019-жылдар) – эксперименттик изилдөө аягына чыгарылды жана изилдөөнүн натыйжалары диссертациялык иш катары жазылып, натыйжалар апробациядан өткөрүлдү. Алардын негизинде изилдөөнүн корутундулары жазылып, жалпы жыйынтыгы чыгарылды.

Изилдөөгө 425 окуучу катышты, ошолордун ичинен контролдук (байкоо) жана эксперименталдык (тажрыйба) топтор аныкталды. Окуучулардын билим деңгээлин жана компетенттүүлүктөрүн аныктоо үчүн биринчи топто – контролдук топто 3-4-класстар үчүн «Адабий окуу» сабагынын окуу программасына ылайык түзүлгөн окуу китептери колдонулду, мугалимдер бул класстарды салттуу методиканы, атап айтканда, текстти окутуу; чыгарманынын мазмунун суроо; чыгарманын мазмунун мугалимдин жана окуучунун айтып бериши; окуу китептеринин авторлору сунуш

кылган суроолор жана тапшырмалар менен иштөө ж.б. көп колдонушту. Экинчи топто – эксперименталдык топто, ошол эле окуу программасы, ошол эле окуу китептери пайдаланылды. Бирок төмөнкү ыкмаларды, методдорду мугалимдердин колдонушуна психологиялык-педагогикалык шарттар даярдалды: тексттен этнопедагогикалык идеяларды бөлүп көрсөтүү; этнопедагогикалык сөздүк түзүү; сөздүктөр менен иштөө; сабакка аксакалдарды, улуу кишилерди, ата-энелерди чакыруу; сабакты кошумча этнопедагогикалык маалыматтар менен камсыздоо ж.б.

Байкоо, изилдөө (пилоттук, констатациялоочу) деп аталган этапта, б.а., 2014-2015-жылдар ичинде, башталгыч класстарда жалпы эле «Адабий окуу» предметин окутуунун абалы, балдар жазуучуларынын көркөм чыгармаларынын окуу программасында, окуу китептеринде берилиши, ошол чыгармаларды окутуу боюнча илимий-методикалык колдонмолордун иштелип чыгылышы, башталгыч класс мугалимдеринин этнопедагогикалык түшүнүктөрү, этномаданий компетенттүүлүктөрү жана аларды чыгармаларды үйрөнүү процессинде колдонуу мүмкүнчүлүктөрү текшерилди. Бул максатты ишке ашыруу үчүн 8 мектептен 65 мугалимге сурамжылоо менен кайрылдык. Анын жыйынтыгы төмөнкү таблицада көрсөтүлдү.

III глава «Кыргыз балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы» деп аталат да, анын *«III класстарда балдар жазуучуларын чыгармаларын элдик педагогика менен байланыштуу окуп-үйрөнүүнүн жолдору жана ыкмалары»* деген параграфында «Адабий окуу» сабагындагы балдар жазуучуларынын көркөм тексттеринин сунушталыш принциптери көрсөтүлөт. Биздин изилдөө боюнча көркөм тексттерде элдик педагогикалык идеялар өзүнчө бөлүнүп турбайт, окуучулар тексти окуу процессинде кыргыз элинин тарбиялык маданияты менен таанышат, дал ошол тарбиялык маданияттын өзүндө элдик педагогикалык идеялар чагылдырылат.

3-класста балдар жазуучуларынан *Дүйшөн Сулаймановдун «Балапан»* деген аңгемеси окутууда автор тууралуу маалымат берилет, андан кийин текст көркөм окулат, анда тоодо өскөн кыргыз балдарынын ой жүгүртүүлөрү, жашоо тиричилиги, аталардын салтын улантышы көрсөтүлөт. Окуучулар менен бирге «темир канат» жана «сары ооз» деген сөздөрдүн маанилери чечмеленет. Сабакта окуучулар менен кыргыздардын жаныбарларга карата элдик ишенимдеринин маанисин, максатын талкуулоо процесси ушул бөлүмдө чагылдырылып, эл элдик гумандуу педагогика экендиги тастыкталат. Аңгеменин идеясы «Эр Төштүк» эпосундагы, Асан Кайгынын ырларындагы, «Кожожаш», «Карагул ботом» дастандарындагы элдик гуманисттик, элдик экологиялык идеялар менен салыштырылат.

Сабакта текстти терең түшүнүү үчүн колдонулган ыкмалар катары төмөнкүлөр көрсөтүлөт: текстти үн кубултуп окуу; тексттин мазмунун айтып берүү; тексти жактарды өзгөртүп айтып берүү; тексттин негизинде план түзүү (жөнөкөй жана татаал); интернеттен балапандардын учуп жүргөнүн, сайраганын

көрүү; балапандар тууралуу ыр окуу; балапандардын сүрөтүн тартуу; айлана-тегеректен учуп жүргөн канаттууларга, алардын балапандарына байкоо жүргүзүү; «Мекентаануу» китебиндеги жергебиздин канаттуулары тууралуу материалдар менен байланыштыруу.

Андан ары бул параграфта *Түгөлбай Сыдыкбековдун «Мээримдүү канаттуулар»* деген аңгемесин окутууда элдик педагогикалык идеяларды көрсөтүүнүн ыкмалары, жолдору, каражаттары чагылдырылат. Бул чыгарманы окутууда текст окуу, текстти талдоо, топтор менен иштөө, туруктуу сөз айкаштарынын маанисин түшүндүрүү, сүрөттөрдү көрсөтүү, музыканын коштоосунда интернеттен же слайддан чыйырчыктардын үнүн уктуруу, чыгарманын негизинде эссе жазуу, «Канаттуулардын адам үчүн пайдасы» деген темада оозеки аңгеме айтуу ж.б. методикалык жолдор сунушталат жана аларды өткөрүү жолдору чагылдырылат.

Мына ушундай жолдор, ыкмалар менен 3-класста Темиркул Үмөталиевдин «Наристе чакта көргөнүм», Түмөнбай Байзаковдун «Биз силердей кезибизде», «Атам кызык киши эле», Чыңгыз Айтматовдун «Кичинекей тилмеч» деген аңгемелерин окутуу технологиялары баяндалат.

«IV класстарда балдар жазуучуларын чыгармаларын окуп үйрөнүүнүн каражаттары, окуучулар ээ болуучу этнопедагогикалык компетенттүүлүктөр, аларды калыптандыруунун формалары жана методдору» аттуу экинчи параграф башталгыч класстардын жыйынтыктоочу классында балдардын көркөм окуу, адабий чыгарманы талдоо, чыгарманын негизинде ой жүгүртүү ишмердүүлүгү менен байланышкан технологияларды көрсөтүү менен байланышат. Мында көркөм текст түшүнүгүнө аныктама берилди, көркөм окуунун маани-максаты, этаптары аныкталды.

Ошентип бул главада башталгыч мектептин 3-4-класстарында балдар жазуучуларынын чыгармаларын окутууну кыргыз элинин педагогикалык салттары менен байланыштыруу боюнча өзүбүздүн методикалык сунуштарды чагылдырдык.

Жалпы жыйынтыктар практикалык сунуштар

Жалпы билим берүүчү мектептердин 3-4-класстарында окуучулардын окуу ишмердүүлүгү, дүйнөнү жана адамды таанып билүүгө болгон кызыгуулары жогорулаган учур болгондуктан алардын нравалык-адептик сапаттарын, акыл-эсин, эстетикалык табитин жогорулатууда адабий көркөм чыгармалардын орду чоң. Адабий чыгармаларды туура окуу, талдоо, андагы эмоционалдык-экспрессивдик маанини түшүнүү үчүн окутуунун салттуу методдору менен жаңы – заманбап технологияларын айкалыштыруунун зарылдыгы турат. Биздин «Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы (3-4 класс)» деп аталган диссертациялык изилдөөбүз азыркы учурдагы «Адабий окуу» сабагынын мугалиминин кесиптик даярдыгын, профессионалдык компетенттүүлүгүн

этнопедагогикалык аспектиден жогорулатууга багытталган.

Практикалык сунуштар:

Балдар жазуучуларынын прозалык чыгармаларынын антологиясын, хрестоматияларын мезгил-мезгили менен жаңыдан чыгарып туруубуз керек; мектеп мугалимдеринин балдар жазуучуларынын чыгармаларын окутуу боюнча тажрыйбаларын топтоп, жыйынтыктап, кайра мугалимдерге сунушташыбыз зарыл; этнопедагогика боюнча окуу китептерин, сөздүктөрдү түзүп, практик мугалимдерге жеткирүүбүз зарыл.

Төрайым: урматтуу кесиптештер, анда суроо-жоопторго өтөлү.

В.И. Мусаева: Бул теманы эмне үчүн тандап алдыңыз, темаңыздын актуалдуулугун чечмелеп берсеңиз?

Изденүүчү: Рахмат, Венера Инаятовна. Аталган теманы тандап алуунун башкы себептери жана карама-каршылыктары булар болду: Азыркы учурда жаш муундарды жетилген инсан катары калыптандырууда элдик педагогиканын салттары аркылуу болгон талаптын осүшүн жоорулатууда анны ишке ашыруу методикаларын практикада толук киргизилбей жаткандыгы ошондой эле кыргыз жазуучуларынын бай мазмуну жана идеясын адабият таануу багытында изилденсе да алардын азыркы мектеп окуучуларынын билимин жогорулатууга толук тарта албай жаткандыгыбыз болуп эсептелинет.

Жогоруда белгиленген карама-каршылыктарды чечүүнү изилдөөнүн проблемасын аныктап темабызды «Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогиканын негизинде үйротүүнүн методикалык негиздери» деп атадык.

В.И. Мусаева: Экперименттик иштерди чечмелеп айтып берсеңиз? Топтор боюнча кандай иштер аткарылды?

Изденүүчү: Контролдук топтор менен томонкүдөй иштер аткарылды, окуучулардын билим деңгеелин жана комотенттүүлүгүн аныктоо үчүн биринчи контролдук топто 3-4- класстар үчүн адабий окуу сабгын окуу программасына ылайык түзүлгөн окуу китептерин пайдаландык. Мугалимдер булл класстарда салттуу педагогиканы пайдаланышты, атап айтканда текстти окутуу, чыгарманын мазмунун мугалидер менен окуучулардын бири-бирине айтып берүүсү окуу китебинин авторлору сунуштаган суролору.

Эксперименталдык экинчи топто ошол эле окуу китептери, ошол окуу программалары пайдаланылды.

В.И. Мусаева: Теманын изилдөөнүн жыйынтыгында алынган натыйжалар болдубу, өсүү тууралуу?

Изденүүчү: Теманын диссертациянын темасынын жыйынтыгында окутуучулардын этнопедагогикага байланыштуу билими төмөн экендиги байкалды. Ошого жараша кандай практикалык жумуштарды аткаруу керектигин докладымда айтып кеттим.

Бирок ким биринчи жолу педагогиканы колдонуп кайсы эмгегинде элге жеткизген, ошол башатында бар, ошонун негизинде этнопедагогика деген эмне андан кийин ким анны улап кетти, Волковдон кийин кыргыздарда этнопедагогиканы ким изилдеп кеткен, ким адабиятка биринчи жолу киргизген

ж.б. ушул сыяктуу кошумчаларды темаңа киргизишин керек болчу бул менин сунушум, эске алышың керек. Жалпысынан кандидаттык диссертацияңдын мазмуну абдан жакшы.

М.Х. Манликова: Вы ссылаетесь на концепцию входа на нравственной духовные педагогические воспитанием подрастающих поколений в виде личности какие документы надо включить

Издениүүчү: Сунушунузду эске алам.

М.Х. Манликова: вы проработали, проанализировали учебные пособие рабочие программы госстандарта для начального концепции кыргызской школы по кыргызской литературе 3-4 класс, вы перечисляете авторов, но в данном случае раз вы уже говорите о основе заложено эти произведения которой вы включаете вместе со школьниками следовательно нужно в конкретном ро пунктам этнопедагогической компонент госстандарта, второго этнопедагогический компонент как он отражен в госстандартах по кыргызской литературе для кыргызских школах, что там написано, какие идеи, духовно-нравственном воспитании отражении госстандарта.

Издениүүчү: Сиз айткан сунуштар, суроолор боюнча жоопторду менин авторефератымда толуктайм.

М.Х. Манликова: есть иллюзии воспитании патриотизма, гражданственность, вид природы?

Издениүүчү: бар.

М.Х. Манликова: Биография есть?

Издениүүчү: Балдар жазуучуларынын бир нече чыгармаларынан цитаталар келтирилген. Уламыштар жомоктордон аталган сөздөрдү алып, ар бирин чечмелеп, методика же китепче кылып чыгарсак болот.

М.Х. Манликова: конкретно скажите какие слова вы включили на этнопедагогической теме?

Издениүүчү: Кыргыз балдар жазуучуларынын чыгармаларын изилдөөдө сөздүктөр менен иштедик, сөздүктөрдү түзүү зарыл экендигин түшүндүк.

М.Х. Манликова: Какой вы комментарий дали, с помощью чего вы комментировали. Как объяснили?

Издениүүчү: 1-класска караганда 3-4-класстардын адабий чыгармаларга кызыгуусу жогору экендигин байкадык.

М.Х. Манликова: Что такое Жети ата?

Издениүүчү: Кыргыздарда жети атасын сөзсүз билүү керек. Мугалимдер окуучуларга алар тууралуу түшүндүрүп бериши зарыл. Жети саны ыйык сан болгону үчүн жети ата деп аталат. Мисалы: ата, чоң ата, баба, буба жотого чейинки аталардын ар биринин аттарын билүүлөрү зарыл. Ар бир жазуучунун чыгармаларынын тарбиялык маанисин эске алдык. Жети атасын билбеген жетесиз кул деп коюшат кыргыз элинде.

М.Х. Манликова: Какие критерии вы разработали для того чтобы определить уровень сформированности в этнопедагогической знании учащихся 3-4 класса.

Издениүүчү: Балдар менен бир нече чыгармалардын үстүндө иштедик, ошолордун негизинде балдардын дил баяндарында, жазган эсселеринде

этнопедагогиканын компонентүүлүгүнүн өскөндүгүн байкадык. Критерийлер диссертациялык ишимде чагылдырылган.

Ж.А. Чыманов: Сиздин авторефератыңызда сизге чейин бул багытта С.Рысбаевдин, А.Саттарованын докторлук диссертациялары корголгон. Сизге бул эки диссертациялык иш кимден берилген, же алардан эч кандай эч нерсе ала алган жоксузбу, өз өзүнчө санап бере аласызбы.

Изденүүчү: Рысбаевдин диссертациясы менен кенен таанышып чыктым. Көп нерселерди өздөштүрүп, үйрөндүм. Биздин тема менен жакын, айырмасы менин темам прозалык чыгарма. Саттарованын докторлук диссертациясы балдар акындарынын ырларын негизги объект катары алган. Менин ишим балдар жазуучуларынын чыгармалары.

Ж.Ч. Чыманов: Рахмат.

Д.К.Омурбаева: Менин автореферат боюнча эч кандай каршылыгым жок иш мага абдан жакты. Мага таблица боюнча уровень компетенции учителей и этот уровень очень высокий 86% мне интересно примерно в каких школах?

Изденүүчү: Рахмат Дамира Касымбаевна, изилдөөнүн натыйжаларын тастыктоодо Сузак, районунун №89, №75 Эрмаматов атындагы, Сатыбалды Жээнбеков атындагы орто мектептери, Жалал-Абад шаарынын №16, № 5, №21 мектептеринин окуучулары менен иштедик.

Д.К.Омурбаева: рахмат. Почему на 18 странице написано если уровень компетентность высокий втором абзаце беседа с учителями посещение уроков с дальнейшим набором показало что больше их часть не обладает достаточными компетенциями дальше пишите в конце вывод он противоречит таблицы все работы проделанной.

Изденүүчү: Ошол сиз айткан жерлерде оңдоп түзөө иштерин жүргүзөм.

Төрайым: Урматтуу отурумдун мүчөлөрү, эмесе талкууга өтөлү.

В.И. Мусаева: Рахмат, Светлана Топчиевна, темаңыз абдан жакты. 1-главанын 9-бети боюнча тереңирек иштеңиз. 1920-1930-жылдары этнопедагогикага негиздеп окутуу болгон. Тилекке каршы токтоп калган. Эми кайра жанданып жатат. Бул абдан жакшы саамалык. Бул жерде этнопедагогика 1924-жылдардагы методологиялык тизмектер деп жатасыз, бул 1911-жылдары эле киргизилген. Окуу-нормативдик документтерди жетекчиликке алуу менен талдоо. Авторефераттагы орфографиялык-пунктуациялык каталарын оңдоону сунуштайм. Авторефератты колдойм, ишинизге ийгилик.

Изденүүчү: рахмат.

К.Д.Добаев: Гүлзат эмгегинди колдойм. Авторефераттан баштайынчы, Методика обучение на этнопедагогической основе произведений детских писателей начальных классов, бул туура эмес берилип калган орусчасы. Этнопедагогической основы обучение произведений детских писателей начальных классов болуш керек.

Авторефераттагы орус тилинен кыргыз тилине туура эмес которулуп калган жерлери бар ошолорду карап чыгыңыз. Экинчиден Этнопедагогикалык түшүнүктү ким биринчи жолу педагогика илимине киргизген, ким башында турат, ошону жеринен изилденген иш жүзүндөгү далилдерди таап чыгышын керек булар илимде бар.

Ж.А.Чыманов: «Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогиканын негизинде үйрөтүүнүн методикалык негиздери» теманын өзү менин бекем ишенимимде балдар жазуучуларынын чыгармаларын башталгыч класстарда окутууда элдик педагогиканын материалдарын кармап окутуу этнопедагогикада толук кандуу болбой калат. Кыргыз элдик педагогикасында балдардын жаш курактарына ылайыктуу көптөгөн чыгармалары, макал-лакаптары, табышмактары, жаңылмачтары оюндары ж.б. баардыгы бар, көтөрүлгүн маселелери абдан туура, бул иштин буга чейинки башка адамдар тарабынан жасалып келген иштер менен салыштырмалуу өзгөчөлөнгөн жактары: балдар жазуучуларынын чыгармаларын окутууну кыргыз мектептеринде 20-жылдардын тарыхына токтолуп жакшы талдап берген. Экинчиден методологиялык негиздер үчүн чет өлкөлүк белгилүү окумуштуулардан тартып, кыргыз окумуштууларына чейинки методологиялык негиздерин алууга аракет кылган.

Диссертациялык иш өз алдынча иштелген, изденүүчүлүк максаттарын толук аткарган, бүткөн, талапка жооп берген иш катары жооп берсек болот. Ошол эле учурда коргоого чейин Рыспаев менен Саттараованын эмгектери боюнча пайдалуу иштерди алып кошуш керек. Изилдөөнүн объектиси менен предмет алмашып калган. Корутунду отчет болуп калган, мунун баарын эске алыңыз.

С.К. Рыспаев: авторефераттын жана диссертациялык иштин титулдук баракчасында УДК номери жок. Мектептердин номерлери көрсөтүлгөндөн кийин сызыкча коюлуп калган. Орфографиялык пунктуациялык каталар абдан көп. Кайталанган сөздөр көп, кыскартуунун негизинде 24 бет болуш керек. Методикалык жана теориялык жактан алганда этнопедагогикалык түшүнүктөр билимдер, тажрыйбалар, калыптандыруучу компетенция этнопедагогикалык түшүнүктөр нары жакта калган. Авторефератта көбүнчү окуучуларга эмес мугалимдерге көбүрөөк көңүл бурулуп калган. Чыгармаларга көп көңүл бурулуп, тапшырмаларга, талдоолорго көңүл бурулган эмес. Оппоненттерди оңдоо керек, коргоого сунуштайм.

Биринчи расмий оппонент – Кыргыз билим берүү академиясынын лаборатория башчысы, педагогика илимдеринин доктору, профессор С.К. Рыспаев.

Экинчи расмий оппонент – педагогика илимдеринин доктору, доцент, М.М. Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин кыргыз жана орус тилдер кафедрасынын башчысы **А.Т. Саттарова.**

Жетектөөчү мекеме – Ош мамлекеттик университетинин филологиялык билим берүү жана кыргыз адабияты кафедралары.

Төрайым аталган оппонетке жана жетектөөчү мекемеге макул болушса, кол көтөрүүнү суранды. Баары макул. Каршы жок. Калыс жок.

Изденүүчү **13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты)** адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган Маатазимова Гулзат Эрмаматовнанын «**Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын**

чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы» деген темадагы педагогикалык илимдердин кандидаттыгы үчүн жазылган диссертациясын коргоого сунушталсын.

Бардыгы – 18. Макул – 18, каршы – 0, Калыс – 0.

Жогорудагы изденүүчүнүн баяндамасын, суроо-жоопторун жана талкууда айтылгандарды угуп, эксперттик комиссиянын бүтүмүн жана добуш берүүнүн жыйынтыгын эске алып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин кандидаты (доктору), психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган Д 13.20.623 диссертациялык кеңештин отурумуну

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Изденүүчү 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган Маатазимова Гулзат Эрмаматовнанын **«Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы»** деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши алдын ала коргоодон өттү деп эсептелсин жана бүтүмү бекитилсин.

2. Изденүүчү 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган Маатазимова Гулзат Эрмаматовнанын **«Башталгыч класстарда балдар жазуучуларынын чыгармаларын этнопедагогикалык негизде үйрөтүүнүн методикасы»** деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга койгон талаптарына жооп берет деп эсептелсин жана коргоого сунушталсын.

Жыйындын төрайымы,

С.Т. Батаканова

п.и.д., профессор

Жыйындын катчысы,

п.и.к., доцент

Д.К. Омурбаева